

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Տէր Ներսէսեան Հ. Ներսէս. — Այբուբենը՝
այժմեական հարց 177

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍ

Քրիստոսեան Յ. — Անաղապիւնէ՛ք բուրձաւ Նոր
Զուգարի վանքի թանգարանին 182
— — — Պատասխան՝ ՀՍՍՌ Գիտ. Ակա-
դեմիայի քննադատութեան, գործարուես-
տի մասին 197

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Տէր Ներսէսեան Հ. Ներսէս. — Մեր նախ-
նեաց հաւատքը — Պատարագ վասն ննջե-
ցելոց (Շար.) 187

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

Տէր ՂԱԶԱՐԵԱՆ Հ. Եփրեմ. — Լեզուական
հարցեր («Կարալ»ի յօդուածաշարքին ա-
ռիթով 201
Տէր Ներսէսեան Հ. Ներսէս. — Ի սէր «Մե-
ծաբան»ին 220

ԳԻՏԱԿԱՆ

*** (Թրգմ. Տէր Ներսէսեան Հ. Ներսէս.) —
Թովմայի Աւետարան (Եզրիպոսի նորա-
գիւտ պատկերները) 205

ԳՐԱԿԱՆ

ՀՐԱՅԱՅՏ. — Աշունի վիշտ 208
ՍՐԱՊԵԱՆ ԱՐԱՄԱՅԻՍ. — Պայքար 209

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Քրիստոսեան Յ. — «Բաղադրերը եւ Արիստոտելը
Հայաստանում, Թ. Ժ. Գ. Գ. Բարկէն Ա-
ռաքելեանի 210
ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՄԵՍՐՈՊ Վ. — «Հայ գրի եւ գրե-
չութեան պատմութիւն» Աշոտ Գ. Արքա-
համեանի 214

ՄԱՀԱԳՐԱԿԱՆ

Տէր Ներսէսեան Հ. Ներսէս. — Հանգիստ
հոգւոյ Հ. Տիմոթէոս վրդ. Տէր-Կիւրեա-
նի 218

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ԽՄԲ. — Օր. Շուշանիկ Միլտոնեանի առաջին
յաղթանակը 223
* * * Ազգային այցելուներ ի Ս. Ղազար
(1958) 224

SOMMAIRE

PAGE

ARTICLE DE FOND

DER NERSESSIAN P. NERSES — L'Alphabet
arménien, question d'actualité 177

BEAUX ARTS

KURDIAN H. — Encensoir de bronze du Musée
du Monastère de Nor Djoulfa 182
— — — Réponse aux critiques de l'Académie
des Sciences de l'Arménie Soviétique au
sujet de l'art du tapis 197

RELIGION

DER NERSESSIAN P. NERSES — La foi de
nos ancêtres - Messe de Requiem (Suite) . 187

LINGUISTIQUE

DER GHAZARIAN P. EPHREM — Questions
linguistiques (À l'occasion des articles de
Mr. Garal) 201
DER NERSESSIAN P. NERSES — Pour
l'amour de la « Toute Merveilleuse » (langue
arménienne) 220

SCIENCES

* * * (Trad. Der Nersessian P. N.) —
L'Evangile de St. Thomas (Les nouveaux
papyrus d'Egypte) 205

LITTERATURE

HRATZAI — Chagrin d'automne 208
SERAPIAN ARAMAIS — Byron 209

RECENSIONS

KURDIAN H. — « Les Villes et les Arts en
Arménie, ss. IX - XIII », de Babgen Ara-
kélian 210
GRIGORIAN P. MESROP — « Paléographie
arménienne » d'Achot G. Abrahamian . 214

NECROLOGIE

DER NERSESSIAN P. NERSES — La mort du
Rév. P. Timothée Der-Gulian 218

ECHO ARMENIEN

RED — La première victoire de la harpiste
Mlle Chouchanig Mildonian 223
* * * Visiteurs arméniens à St. Lazare (1958) 224

1843 - 1959
ՀԺԻ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 9 - 10

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԲԱԶՄԱՎԵԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ~ ԳՐԱԿԱՆ ~ ԳԻՏԱԿԱՆ ~ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

Revue P A Z M A V E B

CXVII^e année, 1959, N. 9 - 10 Septembre - Octobre

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

ԱՅԺՄԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Ամիսներէ ի վեր արտասահմանեան մա-
մուլի սիւնակներն ի վար կը գալարուին
ահեղամարտ հրոսակներ. Մայիսին ահա-
ղանդն հնչեց Պէյրութէն, զօրաշարժն սկը-
սաւ Եզրիպոսէն, Երուսաղէմ հասաւ մինչեւ
Ամերիկա, բռնկեցաւ համայն դաղթաշ-
խարհ:

Այբուբենը վտանգի տակ է՝ ահա նշա-
նախօսը որ փրփրակուտակ ալեկոծութիւն
ստեղծեց խմբագրական մարմիններու մէջ
եւ ասպարէզ հանեց շատեր ի պաշտպանու-
թիւն Մեսրոպեան տառերուն:

Ինչո՞ւ այսքան աղմուկ եւ տաղնապ.
որովհետեւ լուր մըն է հասեր՝ թէ հայրե-
նիքի մէջ մեր տառերը կ'օտարացուին,
անդրադոյն բարեփոխութեան մը պատըր-
ուակին տակ՝ կը որոնացուին, եւ այդ՝
նախարարութեան կողմէ առաջարկուած
պաշտօնական մրցանքով մը: Եւ ահա,
արտասահմանեան մամուլի գլաններուն
տակ կու գան տրորուիլ մրցանակի արժա-
նացած այբուբենի այլանդակ նմոյշներ,
հիւաղային ցուցանքներ:

Պայքարը կը փրփրի, կը կտուղի. յար-
ձակողական ու պաշտպանողական գիւղեր
կը կազմակերպուին Միջին Արեւելքէն

մինչեւ Ամերիկա. խրամները կը զօրանան:
Դիմումներ կը կատարուին մինչեւ Հայաս-
տան: Հուսկ երեւան կ'ելլէ թէ արտասահ-
մանի մէջ լոյս տեսած անճոռնի տառերը
ոչ միայն մրցանակի, այլ եւ ոչ իսկ մըր-
ցանքի սեղանին վրայ դրուած են, որով-
հետեւ պայմանաժամէն շատ ուշ հասած
են Արարատի ստորոտը:

Բայց պայքարը կը շարունակուի, կ'առ-
նէ կուսակցական հանգամանք. կը մեղա-
դրուին, կը վարկաբեկուին անհատներ
ու մարմիններ. ոմանք իբր հակահայաս-
տանեան, որ ամէն առիթ կը շահագործեն
քննադատելու եւ պարսաւելու հայրենիքի
ընթացքն ու գործունէութիւնը. ուրիշներ
կեղծարար կը նկատուին, որ նպատակ
ունին ամօթալի արարքներով զգեստել
արտասահմանեան որոշ զանգուածներ,
խորացնելու համար պառակտումը եւ ըս-
տեղծելու համար հակամարտ խառնաշը-
փոթութիւն: Եւ ահա կը փրթի ջրհեղեղը
Մեսրոպեան բառապաշարին, եւ այս ան-
գամ սիւնակները կը խեղդուին սոսկալի
նախատինքներու եւ անլուր լուտանքներու
տարափին տակ: Հրապարակին վրայ կը
ծամծամուին, կը ծամածուրին անուններ

ալ, իբրեւ պատասխանատուներ այս փոթորիկին:

Բայց այս համատարած ջրհեղեղին վերայ կը ծածանին Մեսրոպեան տառերը անվնաս: Կարգ մը թերթեր արդէն իսկ հրատարակեցին Երեւանի մէջ մրցանակի արժանացած տառատիրայերը, որոնք հարապատօրէն կը պահեն նախկին ոճն ու դժերը, եւ ա՛յն աստիճան – ո՛վ դարմանք – որ սովորական ընթերցողի մը աչքը դրեթէ ոչ մէկ տարբերութիւն պիտի գտնէ ինչին ու նորին միջեւ: Կ'իմանանք որ Երեւանէն հասնող թերթեր արդէն իսկ որոշ սխալներու մէջ որդեգրած են այդ նոր տառերը:

* * *

Եւ հիմա որ փոթորիկն անցաւ, անշուշտ ներքին է մեզի կարգ մը խորհրդածութիւններ կատարել այս տարօրինակ երեւոյթին վրայ:

Գովելին՝ նախանձախնդրութիւնն է եւ յարգանքը Մեսրոպեան տառերու հանդէպ: Վստահ ենք որ եթէ նման փոփոխութիւն մը արտասահմանի մէջ տեղի ունենար, նոյն թերթերը նմանապէս եւ արդարօրէն պիտի բարձրացնէին իրենց բողոքի ձայնը: Թերին, եթէ երբեք գործըւած է, հոն է՝ որ հարցը հրապարակ է նետուած առանց խորապէս քննելու եւ պրպտելու լուրին աղբիւրը: Եւ ասիկա մեր լրագրութեան համար, ներկայ պայմաններու մէջ պատուարներ ևլոյթ մը չէ: Քիչ է թիւը այն թերթերուն, որոնք գովելի լրջութիւնն ունեցան ատեն մը վերադառնալու այս խնդրին մէջ, յետաձգելով իրենց դատաստանը աւելի հասուն չըջանի: Չենք ուզեր տալ անուններ, ինչպէս ցարդ չտուինք. միայն կը շնորհաւորենք այս վերջիններուն ուղղամիտ ընթացքը:

Կ'ապրինք չըջանի մը մէջ, մանաւանդ այս վերջին ամիսներս, որ պատմական անկիւնազարձ մը պիտի կազմեն յետ պարսկական սառնամարտի տարեգրութեան մէջ. դադարաբարանութեամբ հակամարտ հոսանքի սխալներն իսկ կը ջանան հաշտու-

թեան ուղեղի մը դռներ. կրօնական դետնի վրայ անգամ իրերահասու չարժում մը ծայր տուած է. եւ անա ճիշտ այդ օրերուն՝ մեր լրագրութիւնը ինչպիսի՜ երկփեղկեալ իրականութիւն է որ կը պարզէ մեզի:

Դարձեալ չենք ուզեր տալ անուններ ո՛չ օրաթերթերու, ո՛չ ալ խմբագիրներու. բայց առանց արցունքի չէ կարելի կարգալ այդքան ստորին չարափոխութիւն եւ պարսաւադրութիւն: Ուրեմն մեր լրագրութիւնը խախտու է, չունի ամուր հիմեր, չունի լուրջ պատրաստութեամբ տարբեր, խուզարկու գրաքննիչներ (թողունք սրբադրիչներու հարցը). սխալները կը տրամադրուին առաջին հասնողին եւ կամ ամէնէն աւելի զբայացունց լուրեր բերողին, որոնք յաճախ պղտոր աղբիւրներէ կու գան:

Կը պակսի նաեւ համերաշխութեան ուղին. փոխանակ զիրար ուղղելու, փոխադարձ համադործակցութեամբ ճշմարտութիւնն որոնելու – որ իսկական դադարաբարանութիւնն է ըլլայ մամուլին, մեղաքննիչ լոյս փնտռել – ստույգ մարտը կը քսէ, մեղանով կ'ուզէ սեւացնել հակառակորդը. ինչ որ շատ ստորին ու ցաւալի երեւոյթ է:

Կան նաեւ խմբագիրներ ու զրոյներ, որոնք չեն հանդուրժեր լսել որեւէ քննադատութիւն, ոչ միայն լրագրական, կուսակցական, քաղաքական հարցերու մէջ, այլ նոյնիսկ, ինչպէս վերջերս պատահեցաւ, լեզուական հարցերու մէջ: Եւ իսկոյն նախատինքի թոյն, ամականներու ժահր կը թափեն իրենց հակառակորդին երեսին: Եւ յաճախ իրաւունք ունեցողն ու ճշմարտութեան պաշտպանը կը ստիպուի լուրի...:

Գաղափարներու չփոխմէն, եւ յաճախ իրերամարտ դադարաբարանութեամբ մերձեցումէն է որ պիտի ցայտէ ճշմարտութեան կայծը՝ լուսաւորելու համար մտքերը, խանդավառելու համար ոգիները: Ս՛յս է որ պէտք է հետապնդէ մեր լրագրութիւնը՝ ներկայ է հետապնդելու լրագրութեան պայմաններուն մէջ:

Ոստիլ, զրել, վիճարանիլ, անշուշտ հարկաւոր են. բայց աւելի հարկաւոր է խօսիլ տալ փաստերուն, դրական ու պաղարիւն ընթացքով. որպէսզի կարելի ըլլայ կրթել ու բարձրացնել ընթերցողներուն ալ մտային մակարդակը: Լրագրութեան նըպատակը պէտք է ըլլայ մի միայն չափանդականը՝ ընթերցողներու թիւը, պարմանադրելով անոնց որոշ մտածելակերպ մը. այլ խմբագրութիւն եւ հանրութիւն պէտք է համադործակցին՝ ի սէր եւ ի դիւտ ճշմարտութեան:

Լոյս եւ ճշմարտութիւն. անա դադարաւանը իսկական լրագրութեան:

Ներայրական համերաշխ սիրոյ ոգի. անա մամուլի իսկական նկարագրին հիմնական զիծը:

Ազնուական վերաբերում եւ ոճ. անա հարադատ խմբագրի մը գործելակերպը:

Ճշմարտութիւնը կը պահանջէ նախ զիտական լայն պաշար. պատմական թէ կրօնական գետնի վրայ՝ հարկաւոր է խոր հմտութիւն եւ կշռադատ ոգի, աննախապաշար ընթացք եւ առարկայական մերձեցում կենսական խնդիրներու. յաճախ փիլիսոփայական ըմբռնում պէտք է եւ ընկերաբանական առողջ նկատողութիւն՝ լուծելու համար կնճռոտ հարցեր՝ միջազգային, ազգային, ընտանեկան ու կըրթական մարդերու մէջ. դրական ու լեզուական, գեղարուեստական ու գիտական ասպարէզին մէջ՝ ազգայինէն վեր տեսակէտներ հարկաւոր են, իւրաքանչիւրն իր հարադատ արժէքով որակելու:

Ահա թէ ինչո՞ւ հարկաւոր է խմբագրական մարմին մը, կամ ընտրեալ թղթթակիցներու համադործակցութիւն մը՝ պատշաճ կերպով մղելու լուսաւորութեան այս նուիրական պայքարը:

Իսկ մեր մէջ ո՛րքան ունինք նման պատրաստութեամբ անձեր. ասկէ կը ծագի պահանջը՝ համալսարանական մասնագիտութեամբ օժտելու երիտասարդութիւն մը, որ հայագիտական ամուր հիմերուն վրայ կ'առուցանէ մեր արդի լրագրութիւնը՝ եւրոպական ըմբռնումով:

Այս ձեւով միայն մենք կրնանք ճշմարտութեան հասնիլ:

Անշուշտ ճշմարտութիւնը երբեմն կը ստիպէ նոյնիսկ խարաղան գործածել. անա այստեղ պիտի յայտնուի խմբագրին համեզքայրական ոգին, որ պիտի մղէ եւ ուղղէ իր գրիչը՝ դանակին հետ բախասան ալ բաշխելու, սիրով օժելու նաեւ հեղանքը, ազնուական ոճի մը հանդերձանքով. ոչ թէ խժրժելու, վարկաբեկելու, այլ սիրաշահելու եւ շինելու նպատակով:

Դառնանք հիմա բուն պատմութեան:

* * *

1958ի Յունիսին Հայաստանի թերթերուն մէջ լոյս կը տեսնէ հետեւեալ յայտարարութիւնը.

« Հայկական նոր տառատեսակներ ըստեղծելու՝ տառերի պատկերները պահպանելով՝ դրանք հարապատկարհաւորութեամբ յայտարարուում է մրցանակաբաշխութիւն »:

Ահա նաեւ պայմանները.

1. — Հիմնականում պահպանելով ներկայ գործածուող հայկական տառատեսակները, դրանք աւելի գեղեցկացնել եւ դարձնել դիւրեմբեանի:

2. — Ուղղել գործող տառերում եղած բեֆուրներ եւ ստեղծել լրիւ տեսակաշար:

3. — Խոշորացնել տառի հիմնական մասը (աչքը) պահպանելով համաչափութիւնը՝ ինչպէս տառերի վերելի, այնպէս էլ ներքելի մասից:

4. — Ապահովել տեղի խնայողաբար օգտագործումը, առանց տառատեսակները խախտելու:

Ահա նպատակը եւ ծրագիրը Երեւանեան բարեփոխութեան. կայ գեղագիտական տարր մը, կայ նաեւ օգտաշատ տարրը. գեղեցկացնել եւ դարձնել դիւրեմբեանի: Անտեսելով առաջինը՝ որ վիճելի կէտ մըն է, երկրորդը կը գտնենք շատ բանաւոր. մանաւանդ ձեր նկատի առնենք կարգ մը դրերու չափազանց նմանութիւնը. ս-ո-ո, դ-լ, շ-չ, ա-տ, բ-բ-բ, գ-դ:

